

ISTOTA I WARTOŚĆ EGZYSTENCJALNA KAPŁAŃSTWA HIERARCHICZNEGO W INTERPRETACJI I OCENIE MŁODZIEŻY POLSKIEJ

(Analiza socjologiczna)

Kapłaństwo hierarchiczne stanowi przedmiot zainteresowań badawczych wielu dyscyplin nauki, a w tym socjologii religii. Analizując literaturę przedmiotu¹, zauważamy, że częściej i liczniej podejmowano studia teoretyczne na temat kapłaństwa i powołań duchownych, aniżeli wnikliwe badania empiryczne o profilu socjologicznym i psychologicznym, np. dotyczące społecznej percepcji istoty kapłaństwa i środowiskowego modelu kapłana². Kapłaństwem interesowano się więc fragmentarycznie w badaniach nad prestiżem i rozwojem zawodów³, albo w studiach i badaniach teologiczno-pastoralnych poświęconych zakładanemu modelowi kapłana⁴, czy też w badaniach obejmujących autorytet i rolę księdza w Kościele i w społeczeństwie⁵.

Znacznie później, bowiem dopiero pod koniec lat osiemdziesiątych, zrealizowano w Polsce badania empiryczne na temat „obrazu kapłana”, jaki widoczny jest w religijnej i społecznej świadomości katolików świeckich. Badania te mają charakter lokalny i zostały wykonane w latach 1986—1987 w Kaliszu i w kilku wioskach regionu kaliskiego. Rezultaty ich zostały opublikowane w odręb-

¹ Zob. H. Carrier, *Sociologie du Christianisme. Bibliographie Internationale*, t. I-II Roma 1975; J. Baniak, *Socjologia religii i religijności. Bibliografia prac polskich i przekładów obcych za lata 1929—1979*, Poznań, 1981, tenże; *Socjologiczna analiza powołań kapłańskich w Polsce w latach 1900—1980 w świetle badań zrealizowanych po II wojnie światowej*, Warszawa 1982 (mps w Arch. Wydziału Filozofii i Socjologii UW).

² Zob. J. Majka (red.), *Osobowość kapłańska*. Wrocław 1976; P. Taras, *Problem modelu kapłana w Kościele katolickim*, Znak, nr 20 (1968).

³ Zob. A. Sarapata, *Z badań nad prestiżem zawodów w Polsce*, w: *Przemiany struktury społecznej w ZSRR i w Polsce*, Warszawa 1976.

⁴ Zob. A. Tomczyk, *Model kapłana w świetle nauki Soboru Watykańskiego II*, Lublin 1972 (mps w Arch. KUL); J. Baniak, *Model kapłana diecezjalnego w Kościele katolickim — analiza socjologiczno-teologiczna*, *Człowiek i Światopogląd* 8 (1987) s. 72-86.

⁵ Zob. W. Goddijn, *Rola kapłana w Kościele i w społeczeństwie*, Znak I-II (1966) s. 1—14; J. Mariański, *Autorytet księdza — aspekty socjologiczne*, *Chrześcijaństwo w Świecie*, 50 (1977) s. 74-94; J. Baniak, *Kapłan w roli społecznej*, w: *Zmiany w kulturze religijnej Polaków*, Kraków 1995, s. 36-52.

nej monografii zwartej i w kilku rozprawach cząstkowych⁶. Natomiast ciągle brak badań na ten temat, które obejmowałyby reprezentatywną próbę ogólnopolską respondentów wypowiadających się w tej kwestii. A jedynie wyniki takich badań, uwzględniających obecne przemiany w życiu religijnym i świeckim katolików polskich, dałyby możliwość pełnego i obiektywnego wglądu w ich postawy i zachowania obejmujące kapłaństwo i księży, ich rolę w Kościele i autorytet w społeczeństwie.

Opóźnienie to obejmuje również badania poświęcone postawom młodzieży wobec kapłaństwa i księży. Do roku 1980 temat ten podejmowali jedynie „dodatkowo” niektórzy socjologowie religii i teologowie pastoralisci zajmujący się religijnością i światopoglądem młodzieży licealnej i studenckiej⁷. Dopiero w latach 1983—1985 po raz pierwszy, a następnie w latach 1990—1991 po raz drugi, zrealizowano w Kaliszu wśród młodzieży szkół średnich i wśród studentów odrębne badania na temat „obrazu kapłana”, jaki funkcjonuje w jej świadomości religijnej i społecznej. Wyniki tych badań stały się podstawą dla opracowania monografii zwartej tegoż zagadnienia⁸. Ukazały one postawy młodzieży katolickiej w Polsce z lat osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych wobec kapłaństwa i kapłanów, jako ważne składniki jej religijności i kościelności.

Po raz trzeci badania te powtórzono w tym mieście w 1993 roku wśród obu typów respondentów, próbując odpowiedzieć na pytanie o wpływ dynamicznych przemian społecznych i politycznych w Polsce na stosunek ludzi młodych do Kościoła i do duchowieństwa.

Wyniki wszystkich trzech badań dają możliwość dość dokładnego wglądu w postawy i zachowania młodzieży, obejmujące kapłaństwo i kapłanów. Porównując je z sobą, widzimy, czy i jakie

⁶ Zob. J. Baniak, *Obraz kapłana w świadomości katolików świeckich. Studium socjologiczne*, Poznań 1994; tenże, *Obraz kapłana w świadomości współczesnych katolików polskich*, Colloquium Salutis. Wrocławskie Studia Teologiczne, 20 (1988) s. 221-251; tenże, *Obraz kapłana w świadomości świeckich*, W drodze, 12 (1990) s. 84-92; tenże, *Aksjologiczny wymiar zawodu księdza*, Studia Socjologiczne, 4 (1989) s. 215-232.

⁷ Zob. S. Dobrzański, *Młodzież o kapłaństwie i kapłanach*, Chrześcijańin w Świecie, nr 50 (1977) s. 95-110; tenże, *Światopogląd religijny młodzieży w środowisku industrialnym*, Kraków 1975; W. Świader, *Postawy religijne młodzieży licealnej a środowisko społeczne. Studium socjologiczne*, Kraków 1974 (mps w PAT); A. Zych, *Światopogląd współczesnej młodzieży akademickiej*, Warszawa 1974; J. Baniak, *Światopogląd młodzieży akademickiej*, Wrocław 1987 s. 67-83.

⁸ Zob. J. Baniak, *Ksiądz w oczach młodzieży. Studium socjologiczne*, Poznań 1993.

zmiany zaistniały w religijno-społecznym obrazie kapłana, który tkwi w świadomości młodzieży, jak i w jej nastawieniu do księży parafialnych.

Celem tej publikacji jest przybliżenie i zaprezentowanie koncepcji kapłaństwa, dostrzeżonej podczas dwukrotnych badań u licealistów i studentów w Kaliszu. Zapytajmy jednakże, co ta koncepcja oznacza, z jakich cech czy elementów jest złożona, co sama obejmuje własnymi ramami z życia kapłanów?

Najogólniej mówiąc, na tę koncepcję składa się zespół fundamentalnych cech, funkcji, obowiązków, zadań i uprawnień księdza, które tworzą jego rolę religijno-społeczną w parafii, widzianą oczami młodych katolików, jako aktywnych lub biernych członków wspólnoty kościelnej. Składnikami tej koncepcji mogą być również opinie i oceny dotyczące kapłaństwa i księży, wypowiedane przez ludzi młodych dystansujących się od religii i Kościoła, jak i wrogo ustosunkowanych do instytucji i wartości religijnych, w tym do duchowieństwa.

Chcąc ukazać tę koncepcję kapłaństwa, wykorzystam wyniki własnych badań socjologicznych na ów temat z roku 1983 i 1993, a porównanie tych wyników ułatwi zwrócenie uwagi na zmiany w nastawieniu młodzieży do kapłaństwa i do księży, jakie nastąpiły w tym dziesięcioletnim okresie. Oba badania wykonałem w Kaliszu w środowisku młodzieży szkół średnich i wśród studentów Filii UAM w Poznaniu. Grupę uczniów szkół średnich stanowiło po 400 osób w obu badaniach, a grupę studentów 137 w pierwszych i 123 osoby w drugich badaniach. W obu przypadkach badaniami objęto respondentów z pierwszego i ostatniego roku nauki i studiów. Badania te są reprezentatywne statystycznie dla ankietowanej młodzieży.

Kapłaństwo w rozumieniu licealistów i studentów

Kapłaństwo hierarchiczne jest ujmowane z wielu punktów widzenia, przy czym aspekty: teologiczno-religijny, psychologiczno-religijny i socjologiczno-religijny, są najważniejsze, ponieważ właśnie one oddają łącznie w pełni i adekwatnie jego istotę i oryginalny charakter. Aspekt teologiczno-religijny stanowi tu fundament kapłaństwa i wskazuje na jego sakramentalny charakter⁹.

⁹ Zob. G. Greshake, *Być kapłanem: teologia i duchowość urzędu kapłańskiego*, Wrocław 1983 s. 22-25; Rahner, *Der theologische Ansatzpunkt für Bestimmung des Wesens des Amtspriestertums*, w: tenże, *Schriften zur Theologie*, t. 10, 1970 s. 371-373; A. M. Landgraf, *Zur Lehre von der Konsekrationsgewalt des von Kirche getrennten Priesters*, w: *Dogmengeschichte der Frühscholastik*, t. III, 2, Regensburg, 1955 s. 223-243; B. D. Marliangeas,

Natomiast aspekt psychologiczno-religijny i socjologiczny mówią o subiektywno-obiektywnym „umieszczeniu” tego charyzmatu w osobistych i społecznych warunkach życia człowieka „wybranego” do służby kapłańskiej w Kościele¹⁰. Pełną wykładnię istoty i celu kapłaństwa daje Sobór Watykański II, nie pomijając żadnego z zasadniczych jego aspektów i wymiarów¹¹.

W świetle tych ustaleń teoretycznych należy zapytać, w jaki sposób istotę kapłaństwa hierarchicznego postrzega i interpretuje młodzież licealna i studencka w Polsce? Czy jej koncepcja kapłaństwa jest zbieżna z koncepcją podawaną w teologii katolickiej? Od czego uzależniają młodzi katolicy wybór i trwałość kapłaństwa, w sytuacji poszczególnych księży?

Powołanie religijne jako warunek konieczny wyboru i trwałości kapłaństwa

Kościół uczy, że kandydat do stanu kapłańskiego musi odznaczać się specjalnym „powołaniem religijnym” jako swoistą charyzmą lub „znakiem” od Boga, który jest zarazem gwarantem trwałości jego kapłaństwa przez całe życie i jego służbę w Kościele. Powołanie to jest w Kościele koniecznym warunkiem wyboru i trwałości kapłaństwa. Kandydaci aspirujący do „zawodu” księdza są na ogół świadomi wagi i znaczenia tego warunku. Warto więc zobaczyć, czy założenie to akceptują moi respondenci i jak sami rozumieją powołanie kapłańskie? Wypowiedzi ich na ten temat zilustruje tabela 1.

Clés pour une théologie du ministere, Paris, 1978 s. 46-52; P. M. Gy, *La théologie des prières anciennes pour l'ordination des évêques et des prêtres*, *Revue des Sciences Philosophiques et Theologiques*, 58 (1974) s. 607-608; K. Rahner, *Theologische Reflexionen zum Priesterbild von heute und morgen*, *Schriften zur Theologie*, t. 9, 1970 s. 380-381.

¹⁰ Por. J. P. Audet, *Priester in der christlichen Gemeinde*, w: *Der priesterliche Dienst*, Freiburg—Basel—Wien 1970, s. 116-175; O. Schreuder, *Le caractere professionnel de sacerdoce*, *Social Compass*, nr 1-2 (1965) s. 5-10; W. Kasper, *Sein und Sendung des Priesters*, *Geist und Leben*, 51, (1978) s. 206-208; H. W. von Balthasar, *Der Priester in der Kirche*, *Lebendige Seelsorge*, 23 (1972) s. 10-12; P. Colin, *Le prêtre, un homme „mis à part” mais non „séparé”*, w: *Les prêtres*, Paris, 1968, s. 260-262.

¹¹ Por. S. Głowa, *Kapłaństwo według myśli Soboru*, w: *Kościół w świetle Soboru*, Poznań, 1968, s. 194-200; B. Przybylski, *Wprowadzenie do dekretu „O posłudze i życiu kapłanów”*, w: *Sobór Watykański II. Konstytucje, dekrety, deklaracje*, Poznań, 1968, s. 477-486; J. Baniak, *Kapłan i kapłaństwo w świetle badań socjologicznych i postulatów Vaticanum II*, „Prace Naukowe WSP w Częstochowie”, z. I., (1987) s. 81-102; M. Midali, *Crisi del sacerdozio e risporta del Concilio*, w: *I sacerdoti nello spiriti del Vaticano II*, Torino, 1968 s. 307-345.

Tabela 1. Konieczność powołania do kapłaństwa w ocenie młodzieży badanej (w %)

Powołanie Boże jako warunek konieczny do kapłaństwa:	Licealiści		Studenci		R a z e m		
	1983	1993	1983	1993	Liceal.	Stud.	
Tak	79,8	64,7	59,8	44,4	72,3	52,1	
Nie	9,8	20,2	19,7	26,9	15,0	23,3	
Nie wiem	8,7	13,1	17,6	25,7	10,9	21,7	
Brak danych	1,7	2,0	2,9	3,0	1,8	3,5	
Ogółem	N=	400	400	137	123	800	260

Analizując tę tabelę widzimy, że zdecydowana większość licealistów (około 3/4) i większość studentów (ponad 1/2) widzi w powołaniu Bożym (religijnym) czynnik, który warunkuje istotnie wybór i trwałość kapłaństwa w każdej sytuacji jednostkowej księdza. W przekonaniu tego odsetka respondentów, kapłaństwo jest specjalnym stanem społecznym lub zawodem religijnym, do którego sam Bóg „dobiera” sobie kandydatów. Bez powołania religijnego żaden mężczyzna, ich zdaniem, nie może być dobrym kapłanem, a jeśli odważyłby się przyjąć święcenia, to miałby kłopoty z wytrwaniem w stanie kapłańskim i z podporządkowaniem się normom moralnym, obowiązującym duchowieństwo. Ci respondenci powołanie kapłańskie interpretują więc zgodnie z kierunkiem myślenia, obowiązującym w Kościele, w kategoriach religijnych, dostrzegając w nim zarazem specjalną łaskę Bożą albo wezwanie Boże. Ci młodzi ludzie, zwłaszcza licealiści, są zdania, że Bóg świadomie obdarowuje powołaniem kapłańskim tylko niektórych mężczyzn, którzy odznaczają się wyjątkową pobożnością i ścisłą więzią z Kościołem i z duchowieństwem. Bóg sam wyposaża tych mężczyzn wybranych do służby kapłańskiej w specjalne uzdolnienia i daje im łaskę powołania, która uzdalnia ich skutecznie do pracy duszpasterskiej w strukturach Kościoła. W odczuciu tego odsetka respondentów (62,2%), bez pomocy Bożej niemożliwe byłoby zupełnie życie w stanie kapłańskim; żaden mężczyzna nie wybrałby kapłaństwa świadomie i odpowiedzialnie, obawiając się skutków negatywnych, jakie dotknęłyby go w czasie odgrywania roli księdza w różnych środowiskach kościelnych. Tę surową opinię wypowiedziało aż 75% licealistów i 64% studentów, zdając sobie sprawę z powagi i specyfiki kapłaństwa, z jego religijnego charakteru i specjalnego przeznaczenia, nie mającego miejsca w świeckim wymiarze życia zawodowego ludzi. Te wyso-

kie wskaźniki statystyczne skłaniają do głębszej refleksji pozasocjologicznej, a mianowicie, że pomimo tak dynamicznych i wieloaspektowych zmian w życiu ludzi młodych, poszukujących własnego miejsca w środowisku osób dorosłych, obejmujących także ich religijność i więź z Kościołem, większość z nich poprawnie rozumie istotę kapłaństwa, a jego realizację uzależnia od woli i pomocy Boga. Oznacza to, że ci młodzi ludzie potrafią odróżnić sakramentalny charakter kapłaństwa od funkcji społecznej księdza, w niczym nie ujmując jej znaczeniu. Dla nich jedyną wykładnią charakteru i celu kapłaństwa oraz religijnej misji kapłana jest nauka Kościoła i Pismo święte.

Jednocześnie badania wykazały, że 1/6 licealistów i 1/5 studentów nie akceptuje nauki Kościoła o kapłaństwie i odrzuca powołanie religijne jako konieczny warunek wyboru i trwałości kapłaństwa. Ta grupa respondentów jest zdania, że kapłaństwo wybrać można dowolnie jako własną drogę życia, podobnie jak ma to miejsce podczas wyboru każdego innego zawodu. Badani przyjmowali jednakże, iż kandydaci do kapłaństwa powinni odznaczać się głębszą religijnością i przykładną moralnością od najmłodszych lat we własnym środowisku rówieśniczym i w parafii. Ta pobożność będzie rzutować na ich pracę kapłańską w parafii, w której modlitwa księdza i jego doświadczenie w sprawowaniu kultu odgrywają rolę podstawową. Zbędna jest, ich zdaniem, natomiast specjalna łaska Boża przy wyborze zawodu księdza, przez którą rozumie się w Kościele powołanie kapłańskie. Liczni w tej grupie respondentów, zwłaszcza studenci, zaznaczali w swych wypowiedziach, że Kościół niepotrzebnie nadaje „rozgłos” zawodowi kapłańskiemu, ogłaszając choćby specjalne rekolekcje powołaniowe lub dni modlitw o powołania w środowisku młodzieżowym, czy też wytwarzając sytuację mitu i niezrozumienia wokół celu i specyfiki kapłaństwa. Atmosfera ta, ich zdaniem, jeszcze bardziej oddala księży od ludzi, wytwarza ostry dystans społeczny między obu środowiskami: świeckim i duchownym, i dzieli parafię na dwie grupy: „oni” (kapłani) i „my” (wierni świeccy). Niektórzy badani byli zorientowani w tej sprawie więcej i stwierdzali, że takiej sytuacji nie ma w katolickich krajach zachodnich, gdzie kapłani są bardziej bliscy wiernych, a wierni nie krępują się księży w kontaktach bezpośrednich, chętniej je nawiązują i podtrzymują z nimi z pożytkiem dla swej religijności.

Poglądy respondentów na ten temat są uzależnione znacząco od poziomu ich wykształcenia i od przemian społecznych w kraju, o czym przekonują terminy badań. Wyniki badań informują bowiem, że w obu przypadkach licealiści liczniej aprobują koniecz-

ność powołania Bożego dla wyboru i trwałości kapłaństwa, widząc w nim charyzmę i łaskę Bożą. Natomiast studenci liczniej sprzeciwili się temu pogładowi, postrzegając kapłaństwo bardziej po świecku i racjonalnie jako zawód potrzebny ze względów religijnych i społecznych. Większy dystans studentów wobec religii i Kościoła, a zarazem słabsza wola pogłębiania wiedzy religijnej, ułatwiają im racjonalizowanie i odsakralizowywanie kapłaństwa, postrzeganie go raczej z perspektywy potrzeb społeczno-moralnych niż z perspektywy potrzeb religijno-duchowych ludzi, jak i spływanie roli kapłana w Kościele. Licealiści zaś, będąc jeszcze pod wpływem katechezy i katechetów, którzy zgłębiają ich wiedzę o Kościele i jego strukturach, liczniej i chętniej akceptują naukę Kościoła o kapłaństwie, jak i o warunkach jego otrzymania i trwałości. Rozmowy z respondentami wskazują wyraźnie na różne podejście licealistów i studentów do tej kwestii, upewniając o zasadności hipotezy, która zakładała wpływ wykształcenia młodzieży na jej postawy wobec kapłaństwa i księży.

Wyniki badań informują również, iż w uwzględnionym 10-leciu zmniejszył się odsetek licealistów (o 15,1⁰/o) i odsetek studentów (o 15,4⁰/o) uznających niezbędność powołania kapłańskiego do wyboru kapłaństwa, a jednocześnie wzrósł odsetek tych, którzy odrzucili ten warunek zdecydowanie (o 10,4⁰/o i o 7,2⁰/o) i patrzyli na kapłaństwo po laicku, lekceważąc jego religijno-sakramentalny charakter. Fakt ten ma bez wątpienia związek ze spadkiem pobożności tych respondentów w tym okresie, biorąc pod uwagę globalne wyznania wiary i praktyk religijnych, jak i związek z Kościołem. Należy dodać, że w tym okresie wzrósł także odsetek licealistów (o 4,4⁰/o) i studentów (o 8,1⁰/o), którzy nie potrafili dać jasnej i adekwatnej odpowiedzi na to pytanie, względnie stwierdzili, że sprawa ta nie ma dla nich większego znaczenia.

Badani licealiści i studenci stwierdzili, że powołanie kapłańskie powinno wyrażać się w postaci konkretnych cech i uzdolnień osobowościowych u kandydatów na księży. Większość z nich jest dokładnie przekonana, że poprzez te cechy można zorientować się, czy chłopiec religijny, aspirujący do wyboru kapłaństwa, rzeczywiście spełnia wymogi i oczekiwania stawiane kandydatom na księży przez Kościół. Respondenci wskazali na 30 różnych cech i uzdolnień, w które winni być wyposażeni kandydaci na księży. Jednakże niektóre z tych właściwości badani preferowali liczniej i częściej. Są to następujące cechy: autentyczna i głęboka wiara w Boga (87,4⁰/o licealistów i 81,7⁰/o studentów), systematyczny udział w obowiązkowych i nadobowiązkowych praktykach religijnych (84,4⁰/o i 82,5⁰/o), zainteresowanie sprawami i potrzebami

Kościola i parafii (79,8⁰/₀ i 71,1⁰/₀), szacunek dla duchowieństwa i ścisła więź z nim w parafii (77,4⁰/₀ i 69,8⁰/₀), katolickie wychowanie rodzinne (80,2⁰/₀ i 70,3⁰/₀), inteligencja i mądrość życiowa (65,6⁰/₀ i 61,3⁰/₀), kultura osobista i delikatność w kontaktach z ludźmi (61,8⁰/₀ i 61,3⁰/₀), brak nałogów (60,8⁰/₀ i 62,4⁰/₀), systematyczny udział w katechizacji przed pójściem do seminarium duchownego (71,4⁰/₀ i 68,7⁰/₀). Pozostałe cechy były preferowane rzadziej i przez mniejsze odsetki respondentów w obu grupach, a między innymi: akceptacja celibatu (31,6⁰/₀ i 19,7⁰/₀), zdolność do rezygnacji z małżeństwa i rodziny (39,7⁰/₀ i 21,4⁰/₀), pokora i skromność osobista (36,4⁰/₀ i 26,4⁰/₀), akceptacja samotności wynikającej z celibatu (29,9⁰/₀ i 17,4⁰/₀). Termin realizacji badań nie różnicuje istotnie preferencji tych cech, a w obu przypadkach czasowych tak licealiści, jak i studenci preferowali wyraźniej niezbędność cech religijnych i moralnych nad cechy świeckie (naturalne). Fakt ten może oznaczać, iż poglądy większości respondentów na istotę i determinanty trwałości kapłaństwa nie uległy w tym okresie zasadniczym zmianom. Większość licealistów i studentów w powołaniu kapłańskim dostrzega określoną wartość religijną, którą wyrażać powinny odpowiednie cechy i uzdolnienia kandydatów na księży. Pewne cechy są trwałe, dlatego zajęły podobne miejsce w ocenach respondentów w obu terminach badań. Cechy religijne dominują wyraźnie w wyborach wszystkich respondentów, choć liczniej ich znaczenie akcentują licealiści¹².

Struktura kapłaństwa w ujęciu respondentów

Struktura kapłaństwa hierarchicznego jest nadal problemem spornym i trudnym do jednoznacznego wyjaśnienia. Spór rozgrywa się między teologami i socjologami religii, a każda strona próbuje akcentować własny punkt widzenia w tej kwestii. Niektórzy teologowie widzą w kapłaństwie wyłącznie wymiar religijny i sakramentalny (jako „powołanie Boże” i władza święceń). Natomiast socjologowie religii oraz socjologowie zawodów i grup społecznych stwierdzają, że kapłaństwo jest zawodem podobnym do innych zawodów wykonywanych przez ludzi, choć dotyczy religijnych potrzeb ludzi wierzących. Między tymi dwiema skrajnymi opcjami znajdują się ci badacze zjawisk religijnych, którzy kapłaństwo ujmują i ukazują jako swoistą „całość”, złożoną z dwóch identycznie ważnych i znaczących elementów: religijnego (powołanie Boże) i naturalnego (zawód). Poprzez te dwa skład-

¹² Por. J. Baniak, *Ksiądz w oczach młodzieży*, dz. cyt., s. 55-58.

niki wyraża się, ich zdaniem, istota i struktura kapłaństwa hierarchicznego. Podczas obu badań zapytałem respondentów, jak oni sami wyobrażają sobie strukturę kapłaństwa? Wypowiedzi ich na to pytanie zilustruje tabela 2.

Tabela 2. Struktura kapłaństwa w ujęciu licealistów i studentów (w %)

Kapłaństwo oznacza:	Licealiści		Studenci		R a z e m		
	1983	1993	1983	1993	Liceal.	Stud.	
Wyłącznie „powołanie Boże”	12,2	10,6	11,7	10,6	11,4	11,1	
Wyłącznie „zwykły zawód”	10,0	17,2	19,0	23,6	13,6	21,3	
Łącznie „powołanie i zawód”	72,2	69,6	65,7	59,8	70,9	62,8	
Brak odpowiedzi	4,8	2,0	3,6	4,0	3,4	3,8	
Brak danych	0,8	0,6	00,0	2,0	0,7	1,0	
Ogółem	N=	400	400	137	123	800	260

Wiedza badanych licealistów i studentów na temat struktury kapłaństwa jest dość zróżnicowana, do czego przyczynia się w dużym stopniu poziom ich wykształcenia, a także w pewnym zakresie proces przemian społecznych i politycznych w kraju, jakie miały miejsce w tym dziesięcioletnim okresie. Badani licealiści i studenci w swej większości dobrze się orientują w zakresie struktury kapłaństwa i potrafią wskazać na jego elementy podstawowe. Duży ich odsetek (47,5% uczniów i 38,0% studentów) znajomość tę wyniósł z katechizacji lub z innych form edukacji i formacji religijnej, w tym rodzinnej. W rezultacie około 1/3 licealistów i ponad 3/5 studentów dostrzega w kapłaństwie znamiona zawodu i powołania religijnego, którego dawcą i autorem jest, w ich odczuciu, sam Bóg. Kapłaństwo w swej strukturze jest więc określoną całością egzystencjalno-religijną, którą budują te dwa odrębne, choć integralne składniki lub wymiary — aksjologiczny (naturalny, zawcdowy, społeczny) i religijny (teologiczny, sakramentalny, charyzmatyczny).

Stanowiska skrajne zajęły znacznie mniejsze odsetki respondentów w obu grupach stwierdzających, zarazem, że kapłaństwo jest albo wyłącznie powołaniem religijnym, albo wyłącznie zwykłym zawodem. Pozostali nie udzielili żadnej odpowiedzi na postawione pytanie. Poziom wykształcenia ma jedynie pewien wpływ na poglądy respondentów, dotyczące struktury kapłaństwa. Licealiści

liczniej widzieli w kapłaństwie jednocześnie wymiar religijny i wymiar laicki. Z kolei w grupie studentów dostrzeżono więcej takich osób, które akcentowały zawodowy aspekt kapłaństwa, a pomijały jego wymiar sakralny. Termin realizacji badań informuje o nieznacznym przesunięciu akcentu w rozumieniu struktury kapłaństwa przez respondentów z wymiaru religijnego na wymiar świecki. Akcent ten pozostaje silniejszy wśród studentów niż wśród licealistów. W badanym okresie osłabło do pewnego stopnia zainteresowanie młodzieży tym problemem, szczególnie wśród studentów uniwersytetu.

Ogólnie można przyjąć, że zdecydowana większość licealistów i studentów, objętych badaniami w obu terminach, wykazała poprawną orientację w zakresie istoty i struktury kapłaństwa hierarchicznego, widząc w nim jednocześnie cechy religijne i cechy świeckie. Ta orientacja jest zgodna z nurtem doktryny kościelnej, ukazującej kapłaństwo w ten właśnie sposób, z zachowaniem takich proporcji.

W przekonaniu 3/4 badanej młodzieży ksiądz jest kapłanem wówczas, kiedy spełnia funkcje ściśle religijne, kiedy oficjalnie reprezentuje Kościół wśród wiernych w parafii z woli swego biskupa diecezjalnego. Wtedy właśnie ten odsetek respondentów, choć liczniej studenci, postrzega księdza w roli kapłana. Natomiast w życiu prywatnym ksiądz jest kapłanem w odczuciu znikomych odsetków licealistów (13, 6⁰/o) i studentów (7,8⁰/o). W ich przekonaniu, nie ma żadnej różnicy między życiem osobistym i kapłańskim księdza, przeciwnie, są one tym samym, ponieważ wynikają z istoty kapłaństwa i powołania kapłańskiego. Ksiądz jest kapłanem zawsze i wszędzie, na co dzień i od święta, niezależnie od tego, czy sam ma tego świadomość, czy też jej nie ma.

Niepokój badacza budzą jednak niewielkie odsetki młodych ludzi, którzy wykazali się poprawną wiedzą na temat kapłaństwa, rozciągając jego charyzmę na całe życie księdza. Smutne jest więc to, że zdecydowana większość respondentów odrzuca tę koncepcję kapłaństwa, sprowadzając ją do funkcji ściśle religijnych, które ksiądz spełnia w określonych okolicznościach i sytuacjach swego życia i służby ludziom w Kościele. Prawdopodobnie do tych młodych osób, w dominującej większości wierzących i praktykujących, odnosi się wyraźnie konstatacja badawcza ks. W. Piwowarskiego, w której on mówi, że „(...) w środowiskach zurbanizowanych i industrialnych nadal upowszechnia się pogląd, że kapłaństwo to zawód, choć swoiście pojmowany. Na tym tle zmienia się tradycyjny sposób patrzenia na księdza. Ksiądz wtedy jest traktowany jako kapłan, kiedy spełnia rolę ściśle religijną, poza tym

zaś widzi się w nim zwykłego człowieka. Ewolucję tę można traktować jako swoistą desakralizację kapłaństwa”¹³. W praktyce oznacza to, iż młodzież, podobnie jak ludzie dorośli, często jej rodzice i krewni, ceni bardziej działalność duszpasterską księży niż sakramentalny charakter kapłaństwa, jak i to, że większe znaczenie ma dla niej status realizowany niż status projektowany kapłaństwa. Pogląd ten był widoczny w obu grupach respondentów z jednakową wyrazistością, a termin badań nie wprowadza istotnych zmian w jego akcentowaniu przez respondentów.

Pozycja zawodowa kapłaństwa i prestiż społeczny księży w Polsce w świetle ocen badanej młodzieży

Z badań wynika, że zdecydowana większość licealistów (75⁰/o) i studentów (69⁰/o) mówiła o awansie rzeczywistym kapłaństwa wśród innych zawodów, które ludzie wykonywali w Polsce w latach 1983—1993. Natomiast jedynie nieliczni w obu grupach i terminach badań wskazali na obniżenie się pozycji społecznej kapłaństwa w tym okresie (9,4⁰/o i 10,3⁰/o). Opinię krytyczną na ten temat wypowiedzieli liczniej studenci niż licealiści.

Chcąc dowiedzieć się, jak wysoko oceniają respondenci obecną pozycję zawodową i społeczną kapłaństwa w relacji do innych zawodów cieszących się uznaniem i zapotrzebowaniem społecznym w środowisku rodzinnym i młodzieżowym, przedłożyłem im do oceny listę 35 zawodów uprawianych wtedy w Polsce i cieszących się względną aprobatą społeczeństwa, prosząc każdego, żeby poklasyfikował je według własnego uznania i hierarchii znaczenia, licząc od 1 do 35. Interesowała mnie w kontekście tego zadania pozycja, na której badani licealiści i studenci umieszczają zawód księdza katolickiego.

Badana młodzież w Kaliszu w 1993 roku ulokowała kapłaństwo na siódmej pozycji wśród 35 zawodów przedłożonych jej do oceny według kryterium zapotrzebowania i uznania społecznego. Pozycja ta jest wysoka, jednak w zestawieniu z klasyfikacją zawodów, jakiej dokonali kilka lat wcześniej dorośli mieszkańcy Kalisza, można dostrzec niewielki regres w ocenach młodzieży dotyczących prestiżu zawodowego kapłaństwa w latach dziewięćdziesiątych¹⁴. Poziom wykształcenia różnicuje istotnie społeczny prestiż zawodów ocenianych w badaniach. Stąd licealiści sytuowali kapłań-

¹³ Zob. W. Piwowarski, *Religijność miejska w warunkach uprzemysłowienia* (na przykładzie Puław), *Studia Warmińskie*, 10 (1973) s. 438-439.

¹⁴ Zob. J. Baniak, *Obraz kapłana w świadomości katolików świeckich*, dz. cyt., s. 225-226.

stwo na szóstej pozycji (85⁰/o wyborów), a studenci na dziewiątej pozycji (69⁰/o wyborów). Różnica trzech miejsc w klasyfikacji 35 zawodów oraz 16⁰/o punktów preferencyjnych między obu grupami młodzieży jest rzeczywiście duża. Wskazuje ona, iż studenci inaczej niż licealiści postrzegają społeczną pozycję kapłaństwa i ostrożniej (czy realniej) oceniają zapotrzebowanie na rolę zawodową księdza w obecnych warunkach ¹⁵.

Ulokowanie kapłaństwa na wysokiej siódmej pozycji wśród 35 zawodów pozwala zauważyć, iż przed nim na sześciu wyżej docenionych miejscach znalazły się następujące zawody: lekarz medycyny (1), sędzia (2), prokurator (3), adwokat (4), profesor uniwersytetu (5), lekarz stomatologii (6). Na pozycjach od 8 do 35 badani umieścili pozostałe zawody, klasyfikując je niżej od kapłaństwa, w tym między innymi zawody: nauczyciela, dziennikarza, lotnika, rolnika, górnika. Wyżej od kapłaństwa respondenci ocenili dwie grupy zawodów: medyczne i prawnicze, a dodatkowo zawód uczonego — profesora uniwersytetu ¹⁶.

Poprosiłem także respondentów, żeby z tej samej listy 35 zawodów ułożyli 4 odrębne zestawy po 10 takich zawodów, które obecnie są: a) najbardziej opłacalne finansowo, b) trudne pod względem opanowania, c) pewne co do trwałości i stabilności pracy, d) najbardziej poważane i pożądane w środowiskach młodzieży szkolnej. Szczegółową klasyfikację zawodów według tych 4 kryteriów zilustruje tabela 3.

¹⁵ Por. W. Wesołowski, *Studia z socjologii klas i warstw społecznych*, Warszawa, 1962, s. 169-170; A. Sarapata, *Studia nad uwarstwieniem i ruchliwością społeczną w Polsce*, Warszawa, 1965, s. 125-127; J. T. Hryniewicz, *Struktura klasowa i nierówności społeczne w Polsce*, *Studia Socjologiczne*, 1, 1988 s. 159-184; S. Nowak, *Spółeczeństwo polskie drugiej połowy lat osiemdziesiątych*, *Studia Socjologiczne*, 1 (1988) s. 23-56.

¹⁶ Por. A. Sarapata, *Zawód jako wyznacznik miejsca w społeczeństwie*, w: *Socjologia zawodów*, Warszawa, 1972 s. 149-151. Autor stwierdza tu, że w latach 60-tych o „(...) spadku prestiżu księdza zadecydowały m.in.: polityka państwa, rozwój myśli racjonalnej, nauki wiedzy, (...) i inne fakty, które wywołują zamieszanie w poglądach na lokalizację nieba i czynią wyłomy w potrzebie pociechy duchowej”.

Tabela 3. Uwarunkowania prestiżu zawodów według koncepcji badanych licealistów i studentów (w %)

Kryteria prestiżu zawodów:	Licealiści		Studenci		R a z e m	
	%	ranga	%	ranga	%	ranga
1. Wysokość dochodów:						
— biznesmen	91,4	1	86,4	1	88,9	1
— lekarz-ginekolog	86,5	2	85,0	2	85,7	2
— cukiernik	82,4	3	81,4	3	81,9	3
— ogrodnik	80,1	4	79,2	5	79,6	4
— k s i ą d z	73,4	6	80,4	4	76,9	6
— rolnik	78,8	5	76,6	6	77,7	5
— lekarz-stomatolog	69,1	7	70,4	7	69,7	7
— adwokat	63,4	8	61,8	8	62,6	8
— reżyser filmowy	58,2	9	56,6	9	57,4	9
— hydraulik	52,4	10	51,8	10	52,1	10
2. Trudność opanowania:						
— profesor uniwersytetu	93,2	1	86,3	1	89,7	1
— lekarz medycyny	86,6	2	82,6	2	84,6	2
— prawnicze	81,2	3	80,7	3	80,9	3
— architekt	74,6	5	75,1	4	74,8	4
— k s i ą d z	79,5	4	69,4	5	73,9	5
— inżynier elektronik	68,4	6	60,2	6	64,3	6
— farmaceuta	65,5	7	54,5	8	60,0	8
— dziennikarz	60,8	9	61,8	7	61,3	7
— pilot	62,2	8	56,4	9	59,3	9
— artysta malarz	58,4	10	52,2	10	55,3	10
3. Stabilność pracy:						
— rolnik	83,6	2	81,7	1	82,6	2
— lekarz medycyny i stomat.	86,7	1	79,3	3	83,0	1
— k s i ą d z	78,4	3	80,1	2	79,2	3
— prawnicze	72,8	5	76,6	4	74,7	4
— mechanik samochodowy	75,7	4	73,1	5	73,4	5
— hydraulik	69,8	6	68,4	6	69,1	6
— nauczyciel	65,4	7	64,3	7	64,8	7
— ogrodnik	61,0	8	59,4	9	60,2	8
— sprzedawca sklepowy	54,0	10	51,6	10	52,8	10
— oficer wojska i policji	59,4	9	55,8	9	57,6	9
4. Pożądany przez młodzież						
— biznesmen	84,2	1	80,7	1	82,4	1
— lekarz medycyny	75,5	2	74,6	3	75,0	2
— adwokat	71,2	3	75,8	2	73,5	3
— inżynier elektronik	59,0	9	70,6	5	64,8	7
— inżynier mechanik	57,2	10	58,8	10	58,0	10
— dziennikarz	68,8	5	68,4	6	68,6	5
— profesor uniwersytetu	70,8	4	72,4	4	71,6	4
— reżyser filmowy	60,2	8	60,8	9	60,5	9
— nauczyciel	65,4	6	66,5	7	65,9	6
— k s i ą d z	62,8	7	64,8	8	63,8	8
Liczba badanych	800		260		1060	

Analizując tę tabelę widzimy, że ze względu na wysokość zarobków (stałych dochodów) kapłaństwo zajęło dopiero szóste miejsce wśród 10 najbardziej popłatnych obecnie zawodów. Są zatem, w odczuciu badanej młodzieży, zawody bardziej intratne ekonomicznie niż kapłaństwo katolickie. Natomiast proboszcz parafii zarabia dziś, w przekonaniu 77% badanych, więcej od ogrodnika, dentysty, adwokata, reżysera filmowego, hydraulika i od innych zawodów, których zabrakło wśród 10 najopłacalniejszych profesji w 1993 roku. Niemniej szóste miejsce stawia zawód księdza na wysokiej pozycji ekonomicznej i gwarantuje kapłanowi uznanie społeczne. Autorem tej oceny jest 3/4 respondentów. Są to oczywiście jedynie odczucia i przypuszczenia respondentów na ten temat, nie pozbawione subiektywnego nastawienia do tej kwestii, chociaż zawierające również pewną dozę realizmu czy zgodności ze stanem faktycznym dochodów duchowieństwa katolickiego w Polsce w tym okresie¹⁷.

W przekonaniu ponad 3/4 respondentów, kapłaństwo należy do trudnych zawodów ocenianych według kryterium ich opanowania, wymagających od adeptów aspirujących do jego uzyskania dużego nakładu pracy i kilku lat trudnych studiów uniwersyteckich i praktyki duszpasterskiej w parafii. Fakt ten pozwolił im ulokować kapłaństwo na piątym miejscu wśród wskazanych 10 zawodów najtrudniejszych pod tym względem. Licealiści dostrzegli więcej niż studenci trudności, jakie muszą pokonać alumni seminariów duchownych, jeśli chcą zostać księżmi, i z tej przyczyny umieścili kapłaństwo na czwartej pozycji według tego kryterium klasyfikacji. W ocenie badanej młodzieży trudniejsze do uzyskania niż kapłaństwo katolickie są jedynie cztery inne zawody: profesora uniwersytetu (1), lekarza medycyny (2), prawnicze (3), architekta (4). Pozostałe zawody nie sprawiają adeptom tyłu trudności, na jakie napotykają klerycy. Ta wysoka pozycja w hierarchii nadaje zawodowi księdza wielką wartość i znaczenie egzystencjalne¹⁸.

W okresie nasilającego się bezrobocia ludzie tęsknią za pc-

¹⁷ Zob. J. Baniak, *Aksjologiczny wymiar zawodu księdza*, *Studia Socjologiczne*, 4 (1989) s. 226-227; W. Wesołowski, *Hierarchia zawodów i stanowisk*, *Studia Socjologiczne*, 2 (1961) s. 90-124; A. Sarapata, *Z badań nad prestiżem zajęć w Polsce*, dz. cyt., s. 319-336.

¹⁸ Zob. A. Sarapata, *Studia nad uwarstwieniem i ruchliwością społeczną w Polsce*, dz. cyt., s. 214. Autor zaznacza, że w latach 60-tych respondenci w Warszawie uznali kapłaństwo za zawód trudny do opanowania, wymagający dużego wkładu pracy i wiedzy, lokując go na drugiej pozycji wśród 29 zawodów, ale jednocześnie na 2-3 pozycji pod względem lekkości wykonywanej pracy.

siadaniem stałej pracy, stabilnej posady, która zagwarantowałaby im i ich rodzinie godziwe w miarę życie w skali jednego miesiąca, bez stresów i pożyczania pieniędzy u innych ludzi oraz narażania się z tego powodu na poniżenie własnej godności. Na kwestię stabilności pracy wyczuleni są szczególnie ludzie młodzi, uczący się w szkołach średnich i studiujący na uczelniach wyższych, zwłaszcza na kierunkach humanistycznych. Trudno więc dziwić się narastającej obawie w środowisku młodzieżowym w tym zakresie, jeśli tzw. „planowane” bezrobocie dotyka najczęściej absolwentów obu typów szkół — średnich i wyższych. Pod wpływem tych trudności 3/4 respondentów w Kaliszu uznały, że kapłaństwo katolickie należy do zawodów zapewniających alumnom pewność i stabilność pracy, na co składa się oczywiście wiele uwarunkowań i czynników, a w tym ciągły brak nowych księży w parafiach. Absolwenci seminariów duchownych są w lepszej sytuacji niż studenci kończący uczelnie świeckie, którzy mając dyplom studiów specjalistycznych, nie mogą znaleźć odpowiedniej dla siebie pracy i ustabilizować się ekonomicznie, a tym samym pomyśleć perspektywicznie o własnym życiu. Z tej racji ulokowali oni kapłaństwo na trzeciej pozycji, a studenci — na drugiej, wśród 10 zawodów najpewniejszych pod względem stabilności pracy, stawiając przed nim jedynie zawód rolnika (2) i dentysty (1). Pozostałe zawody pewności takiej nie dają. Niektórzy respondenci, zwłaszcza studenci, dodawali stwierdzenie, że „gdyby nie celibat, to z pewnością więcej młodych mężczyzn zdecydowałoby się na wybór i wykonywanie zawodu księdza katolickiego”, zaś niektóre licealistki i studentki informowały, że „wtedy chętnie zostałyby same żonami księży, gdyż ten zawód gwarantuje pewność i stabilność życia małżeńskiego i rodzinnego”¹⁹.

Poprosiłem badanych licealistów i studentów, żeby wskazali spośród 35 zawodów 10 takich, na które istnieje obecnie największe zapotrzebowanie w środowisku młodzieżowym, czy też te, które są najbardziej pożądane przez młodzież. Ważne było dla mnie to, czy wśród tych 10 najpotrzebniejszych zawodów badani wymieniają również kapłaństwo, a jeśli tak uczynią, to na którym miejscu je ulokują?

Należy zaznaczyć, że badani licealiści i studenci, konstruując listę 10 najbardziej pożądanych obecnie zawodów, wzięli pod uwa-

¹⁹ Zob. A. Sarapata, *Studia nad uwarstwieniem...*, dz. cyt., s. 215. Autor stwierdza, że w uznaniu respondentów z Warszawy zawód kapłana jest zawodem gwarantującym dużą pewność i trwałość pracy. Dlatego badani ulokowali go na szóstym miejscu wśród 29 zawodów ocenianych pod tym względem (85% wyborów).

gę również kapłaństwo, lokując je dopiero na ósmej pozycji. Wśród licznych uzasadnień tej niskiej stosunkowo preferencji i lokaty około 60% respondentów wskazało ponownie na obowiązek celibatu księży i na trudności, jakie on wywołuje w codziennym życiu kapłanów parafialnych. W przekonaniu tych respondentów, celibat zniechęca wielu religijnych i życiowych chłopców do studiów teologicznych i oddala od decyzji wyboru zawodu księdza. Takiego warunku nie stawiają kapłanom inne Kościoły chrześcijańskie, jak i inne zawody, dlatego kapłaństwo katolickie „przegrywa” z nimi coraz częściej w konkurencyjnych preferencjach i ofertach pracy i warunków życia. Zawody te wybierają nawet ci religijni chłopcy, którzy nie wątpią w autentyczność swego powołania kapłańskiego i chcieliby pracować jako księży w Kościele, lecz nie są w stanie psychicznie i społecznie zaakceptować celibatu²⁰. Sytuacji tej są świadomi w pełni moi respondenci i dlatego tak krytycznie odnieśli się do konieczności celibatu księży.

Klerycy seminariów duchownych należą w pełni do własnego środowiska młodzieżowego, w tym także jako studenci teologii. Oni przede wszystkim są zainteresowani problematyką celibatu i samotniczego życia księży w parafii. Oni także myślą o rezygnacji z własnego małżeństwa i z własnej rodziny, jeśli zdecydują się pod koniec studiów seminaryjnych na przyjęcie święceń kapłańskich. Stąd o ocenę celibatu zapytałem także grupę 148 alumnów z różnych seminariów duchownych w Polsce, prosząc ich o stwierdzenie, czy rzeczywiście celibat wpływa na opóźnienie decyzji z wyborem kapłaństwa, a nawet powoduje trwałe zaniechanie tej decyzji u pewnego odsetka kandydatów na księży?

Obawę tę badania wykazały u 76% pytanych o tę kwestię kleryków diecezjalnych i zakonnych. Ten odsetek alumnów jest przekonany, że celibat jest faktycznie jednym z głównych czynników powodujących regres powołań kapłańskich w Kościele rzymskokatolickim na całym świecie. Regres ten ma, ich zdaniem, dwa wymiary: ilościowy — powodując systematyczny spadek liczby zgłoszeń kandydatów na alumnów w seminariach duchownych, i jakościowy — polegający na tym, że do seminarium du-

²⁰ Warto zaznaczyć, że badani w 1983 roku licealiści i studenci w Kaliszu ulokowali kapłaństwo na 10 miejscu pod względem chęci zdobycia go przez młodzież. Oznacza to, iż wzrosło w tym okresie zapotrzebowanie na zawód księdza, przynajmniej w badanym środowisku młodzieżowym, gdyż w 1993 roku respondenci ulokowali go już na ósmym miejscu wśród 35 zawodów ocenianych. Por. J. Baniak, *Ksiądz w oczach młodzieży*, dz. cyt., s. 78-79.

chownego zgłaszają się i są często przyjmowani chłopcy nie mający wyraźnego powołania kapłańskiego, lecz akceptujący celibat i wolę Kościoła z nim związaną, choć motywy tej akceptacji nie mają często religijnego profilu. To ci właśnie kandydaci, zdaniem badanych kleryków, zwiększają potencjalną liczbę kapłanów, którzy nie są zadowoleni ze swego kapłaństwa, w efekcie czego niektórzy z nich porzucają definitywnie zawód księdza i wracają do stanu świeckiego, wstępując w związki małżeńskie i zakładając własne rodziny. Takich alumnów łatwo można rozpoznać w seminarium duchownym, jednak nikt tego nie czyni spośród ich kolegów i jeśli sami nie decydują się na odejście z seminarium, to z reguły dochodzą do kapłaństwa i przyjmują święcenia. Problemy zaczynają się, zdaniem respondentów, dopiero na parafiach, kiedy księży ci sami wyłącznie muszą troszczyć się i zabiegać o trwałość swego kapłaństwa. A nie jest to łatwe zadanie, jeśli u podstaw wyboru kapłaństwa zabrakło u nich autentycznego powołania kapłańskiego, silnie umotywowanego religijnie i moralnie ²¹.

Przeprowadzona analiza dowodzi, że zawód księdza katolickiego interesuje współczesną młodzież polską, tak uczącą się w szkołach średnich, jak i studiującą na uniwersytecie. Zainteresowanie to jest wywołane wieloma różnymi względami, wśród których ważne miejsce zajmuje jego wymiar społeczny i aksjologiczny. W przekonaniu 65% respondentów kapłaństwo katolickie stanowi także obecnie taką wartość egzystencjalną, dla zdobycia której wielu młodych mężczyzn jest w stanie poświęcić inne, cenne wartości, w tym własne życie i plany osobiste związane z jego perspektywą, jeśli w rezultacie takiej decyzji wybiorą zawód księdza jako własną drogę i perspektywę życia, względnie jako karierę zawodową. Stąd w grupie 10 najbardziej pożądanых obecnie w środowisku młodzieżowym zawodów, respondenci w obu zbiorowościach wskazali na ósmej pozycji właśnie zawód księdza katolickiego. Fakt ten ma bez wątpienia dużą wymowę w aspekcie socjologicznym, nie mówiąc już o jego aspekcie teologicznym i psychologiczno-religijnym. Oznacza to również, iż badana młodzież zna sens i cel teologiczno-kościelny kapłaństwa, akceptuje go i według niego jako kryterium ocenia wartość egzystencjalną i rolę księdza w parafii i w społeczeństwie.

²¹ Por. J. Baniak, *Vocation for the ministry in Poland during the pontificate of John Paul II (1978—1987)*, *Christian Life in Poland*, 264 (1989 s. 16-26; tenże, *Determinants of Social Origin and Evolution of Sacerdotal Vocations in Poland*, w: *Perceived Influences on Career Choice of Polish Priests*, (wyd. William M. Cross) Illinois, 1990, s. 12-47.

Kapłan w rodzinie respondentów

Analizy wcześniejsze wykazały, że kapłaństwo cieszy się wysokim prestiżem i szacunkiem w środowisku badanych licealistów i studentów. Dla wielu z nich stanowi ono jednocześnie centralną wartość religijną i egzystencjalną, a dla niespełna 1/2 ich populacji oznacza ono poszukiwaną drogę życia, którą mogą obecnie wybierać jako własną chłopcy katolicy, pragnący poświęcić się dobrowolnie na służbę ludziom w Kościele. Ustalenia badawcze wywołują pytanie, czy i jak duże odsetki licealistów i studentów w Kaliszu pragną mieć kapłana we własnej rodzinie? Jakimi motywami pragnący kapłana w rodzinie uzasadniają swoją deklarację? Pytania te postawiłem respondentom w Kaliszu, mając na uwadze ich wiedzę o kapłaństwie i życzenia skierowane pod adresem księży parafialnych. Wypowiedzi ich na ten temat zilustruje tabela 4.

Tabela 4. Deklaracje respondentów o pragnieniu posiadania księdza we własnej rodzinie

Księdza we własnej rodzinie:	Licealiści		Studenci		R a z e m	
	Liczba	%	Liczba	%	Liczba	%
Pragnie posiadać	414	51,8	114	45,4	528	49,8
Nie pragnie posiadać	193	24,1	68	26,1	261	24,6
Stanowisko obojętne	77	9,6	33	12,6	110	10,3
Brak zdania	98	12,2	34	13,1	132	12,4
Brak danych	18	2,3	11	2,8	29	2,9
Ogółem	800	100,0	260	100,0	1060	100,0

Analizując tę tabelę widzimy, że około 1/2 ankietowanej młodzieży w Kaliszu wyraziła chęć posiadania księdza we własnej rodzinie. Pragnienie to ujawnili nieco liczniej licealiści niż studenci (o 6,4⁰/o). W 1983 roku pragnienie takiej deklarowało ogółem 50,8⁰/o badanych, w tym 53,7⁰/o licealistów i 48,1⁰/o studentów. Porównując te dane z danymi z 1993 roku (zob. tabelę 4) zauważamy, że w przyjętym 10-leciu zmniejszył się nieznacznie (o 10⁰/o) odsetek respondentów, którzy deklarowali w 1993 roku chęć posiadania księdza we własnej rodzinie. Regres ten jest większy wśród studentów (o 2,7⁰/o) niż wśród licealistów (o 1,9⁰/o).

Regres ten, choć niewielki, może oznaczać pojawienie się w latach dziewięćdziesiątych tendencji ujemnej w postawach młodzieży (w Kaliszu) wobec kapłaństwa i księży. W efekcie tejże zmiany wzrósł jednocześnie w tym czasie odsetek licealistów i stu-

dentów, którzy nie deklarowali chęci posiadania księdza w swojej rodzinie, a przeciwnie, oświadczyli oni zdecydowanie, że nie chcą, aby w ich rodzinie była osoba duchowna, brat lub inny krewny. Tę negatywną deklarację zauważyłem w 1993 roku u ponad 1/4 badanych, przy czym liczniej ona wystąpiła wśród studentów (o 2,0⁰/o).

Dla 1/5 badanych sprawa ta była wtedy obojętna, nie miała żadnego znaczenia, a więc nie zastanawiali się oni nad tym, czy pragną czy też nie pragną mieć księdza w swojej rodzinie. Pozostali respondenci nie zajęli żadnego stanowiska w tej sprawie, nie udzielili odpowiedzi na pytanie jej dotyczące²².

Uczniowie szkół średnich i studenci uniwersytetu, pragnący posiadać księdza we własnych rodzinach, deklarację swoją uzasadniali różnymi motywami. Jednakże reprezentanci obu grup młodzieżowych najliczniej wysunęli uzasadnienia prestiżowe (ponad 2/5), a miejsca pozostałe zajęły pobudki religijne, religijno-kościelne i religijno-moralne. Z kolei respondenci deklarujący niechęć do posiadania księdza w rodzinie decyzję tę uzasadniali najczęściej obawą o los swoich krewnych w kapłaństwie, powątpiewali w to, czy odnajdą się oni w tym zawodzie, czy odnajdą sens i cel swego życia w stanie duchownym, jak i w to, czy ich krewni (np. bracia) mają powołanie kapłańskie. Wątpili także w to, czy potrafią oni zachować celibat i zrezygnować w pełni z pragnienia posiadania żony i dzieci, czy są w pełni świadomi konsekwencji wynikających z samotniczego życia w kapłaństwie? Jeszcze inni respondenci akcentowali niezbyt głęboką wiarę religijną swych krewnych, a brak ten, ich zdaniem, uniemożliwia wybór kapłaństwa. Gdyby zdarzyła się sytuacja odmienna, byłiby niezadowoleni z wyboru krewnego i nadal zniechęcaliby go w trwaniu w stanie kapłańskim²³. Trudno jednak powiedzieć odpowiedzialnie, czy ci respondenci troszczą się bardziej o „los kapłański” swoich krewnych, który postrzegają skrajnie pesymistycznie, czy też ujawniają własne negatywne i irracjonalne nastawienie do kapłaństwa, wynikające z niejasnych pobudek. Nastawienie to u nich badania wykazały, stąd i w analizie tej należało je uwzględnić.

²² Zob. W. Piwowarski, *Księża w opinii parafian wiejskich*, Homo Dei 2, (1963) s. 112. Autor informuje tu, że aż 93,7% ludności wiejskiej pragnie mieć księdza w swojej rodzinie, a także 66,3% ludności miejskiej; J. Baniak, *Obraz kapłana w świadomości katolików świeckich*, dz. cyt., s. 167-168 (w 1983 roku 53,2% oraz w 1993 roku 52,6% dorosłych mieszkańców Kalisza wyraziło chęć posiadania księdza we własnej rodzinie).

²³ Dorośli kaliszanie w 1/2 swej zbiorowości pragnęli posiadać księdza w swojej rodzinie z pobudek religijnych. Zob. J. Baniak, *Obraz kapłana...*, dz. cyt., s. 170.

Zakończenie

Badani licealiści i studenci ujawnili w większości swych zbiorowości pozytywne postawy wobec kapłaństwa i księży, wykazali zrozumienie istoty kapłaństwa i roli księdza, widząc w nich centralną wartość religijną. Wielu z nich stwierdziło, że również w obecnych czasach kapłaństwo katolickie można uznać za znaczącą wartość egzystencjalną, która jest w stanie nadać sens i cel życiu młodego człowieka. Kapłaństwo, w ich odczuciu, samo stanowi swoistą, choć niezmiernie trudną drogę życia, wymagającą od osób decydujących się na jego wybór wielu wyrzeczeń, poświęcenia, pokory, samozaparcia, ale również specjalnych uzdolnień i cech religijno-etycznych. Kapłaństwo katolickie to droga skierowująca młodego człowieka na wyłączną służbę innym ludziom i Bogu, dlatego może być podjęta jedynie z motywów religijnych i tylko przez niektórych mężczyzn. W przeciwnym razie może okazać się ono ciężarem nie do udźwignięcia, trudem nie do pokonania, który podjąć mogą tylko ci młodzi mężczyźni, którzy odznaczają się głęboką wiarą w Boga i są religijni autentycznie, zdolni do całkowitego oddania siebie na służbę w Kościele. Jest to bardzo trudna decyzja — w ocenie większości moich respondentów — stąd niewielu młodych mężczyzn chce i może ją podjąć świadomie i odpowiedzialnie, z myślą o dobru bliźnich i o chwale Boga. Trudność największą widzą oni przede wszystkim w celibacie kapłańskim, który — ich zdaniem — wzmacnia obawę u młodych mężczyzn, czy wytrwają w kapłaństwie do zgonu i nie opuszczą szeregów duchowieństwa. Wielu więc licealistów i studentów było zdania, że Kościół powinien zliberalizować „prawo” celibatu i pozwolić, aby księża wybierali go sami z własnej woli, jeśli będą pewni, że podołają jego skutkom i wymogom. Ponad 60% badanych osób stwierdziło, że księża katolicycy powinni się żenić i mieć swoje rodziny, a celibat winien być wartością wybieraną dobrowolnie, a nie nakazem obligatoryjnym, obowiązującym wszystkich księży. Nakazowy jego charakter powinien obejmować ich zdaniem, tylko zakonników — kapłanów i braci²⁴.

²⁴ Por. J. Baniak, *Celibat księży w świadomości młodzieży licealnej i akademickiej w Polsce*, W drodze 3 (1992) s. 81-95; E. Klinger, *Der Zölibat von der Ehe der ausgesehen*, Geist und Leben, 41 (1968) s. 380-382; G. Lohfing, *Zwölf Thesen zum Zölibat*, Christ in der Gegenwart 33 (1981) s. 78-80. Wprawdzie autor opowiada się tu za warunkowym zniesieniem celibatu, jednak zarazem stwierdza, iż „głęboką sympatią darzę fakt, że Kościół od głosicieli Ewangelii oczekuje radykalnych znaków naśladowania Jezusa, takich jak: rezygnacja z własności i beżenstwo, (...) Wydaje mi się, że

Chociaż kapłaństwo ma własny wymiar świecki, wyrażający się w społecznej funkcji księdza, w wartości aksjologicznej i egzystencjalnej jako swoista droga życia i kariera zawodowa, to jednak przede wszystkim pozostaje ono zawsze, zdaniem 65⁰/₀ respondentów, darem Boga, łaską Jego, daną człowiekowi, charyzmą zakotwiczoną mocno w jego duszy i woli, wyrażającą się „materialnie” w formie powołania kapłańskiego. W ten sposób respondenci preferują teologiczno-sakralny charakter kapłaństwa, bowiem jedynie on wyjaśnia jego istotę i cel fundamentalny. On także, jak stwierdzali badani, nadaje sens i cel życiu i misji księdza w Kościele, gwarantuje trwałość jego kapłaństwu i pomaga mu w znoszeniu z wiarą i ufnością wszelkich trudów celibatarycznego życia na co dzień. Bez tego wymiaru religijno-duchowego kapłaństwo przestaje być „specjalnym znakiem” Boga w Kościele (jak stwierdza choćby Lohfink), a zostaje sprowadzone do „zwykłego zawodu”, użytecznego społecznie, choć dla i z myślą o religijnych potrzebach katolików świeckich. Ale to nie byłoby już kapłaństwo, lecz zwyczajna profesja świecka, zbędna w takiej wspólnocie, jaką jest i będzie Kościół.

z historii celibatu przemawia głęboka i instynktowna wiedza o wewnętrznej zależności między głoszeniem Ewangelii i naśladowaniem Jezusa”.